

**БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ
ТАЙЁРЛАШДА ҲАЁТИЙ ВАЗИЯТЛАРНИ ИМИТАЦИЯЛАШ
МЕТОДЛАРИДАН ФОЙДАНИШ**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.020>

Худайбергенова Замира Ёскаковна - 1-босқич докторант.
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

РЕЗЮМЕ: Қуйидаги мақолада бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида ҳаётий вазиятларни имитациялаш методларидан фойдаланиш орқали педагогик кўникмаларни шакллантириш ҳақида сўз боради.

Калит сўзлари: таълим тизими, кадрлар салоҳияти, бошланғич таълим, ўқитувчи, метод, имитация, синф, педагог, педагогика.

**USE THE METHODS OF IMITATION OF LIFE SITUATIONS
IN THE PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS**

Khudaybergenova Zamira Iskakovna is a doctoral student of the 1st stage. Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz

SUMMARY: The following article gives information about the formation of pedagogical skills in future elementary school teachers by using methods of imitating life situations.

Key words: education sistema, personnel potential, primary education, education, teacher, method, imitation, class, educator, pedagogy.

**ВОСПОЛЬЗУЙТЕСЬ МЕТОДАМИ ИМИТАЦИИ
ЖИЗНЕННЫХ СИТУАЦИЙ ПРИ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

Худайбергенова Замира Ёскаковна - докторант 1-й ступени.
Нукусский государственный педагогический институт имени
Аджиниеза

РЕЗЮМЕ: В статье рассказывается о формировании педагогических умений у будущих учителей начальных классов с помощью методов имитации жизненных ситуаций.

Ключевые слова: система образования, потенциал кадров, начальное образование, учитель, метод, имитация, класс, педагог, педагогика.

Маълумки, давлат ва жамиятнинг барча соҳаларининг ривожини энг аввало кадрлар билан боғлиқдир. Юртимизда кадрлар салоҳиятини

ошириш, билимли, касбий компетентликка эга ва рақобатбардош кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш давлат сиёсати даражасига кўтарилган масалалардан бири ҳисобланади. “Ўзбекистон Республикасида олий таълимни тизимли ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларини белгилаш, замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, мустақил фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, олий таълимни модернизация қилиш, илғор таълим технологияларига асосланган ҳолда ижтимоий соҳа ва иқтисодиёт тармоқларини ривожлантириш” мақсадида “Ўзбекистон Республикаси олий таълимни тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”нинг қабул қилиниши бунга яққол мисол бўла олади .

Бошланғич таълим узлуксиз таълим тизимининг асосий тури бўлиб, болаларнинг юқори синфларда академик билимларни ўзлаштириши учун фундамент яратиб берадиган босқич ҳисобланади. Шундай экан, олий педагогик таълим муассасаларида бошланғич синф ўқитувчилар тайёрлаш сифатини янги босқичга кўтариш талаб этилади. Педагогик жараёнларни оқилона бошқариш ва қарорларни қабул қилиш кўникма ва малакаларга эга, педагогик билим билан қуролланган, ўз устида ишлаб касбий маҳоратини оширишга қодир, инновацион ва таълим технологияларини педагогик фаолиятига жорий эта оладиган педагог кадрларга бўлган эҳтиёж кундан кунга ошиб бормоқда. Бундай ўқитувчиларни тайёрлашда педагогик фаолиятни имитациялашга доир метод ва технологиялардан фойдаланиш ўзининг самарасини беради. Айниқса бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ҳаётий вазиятларни имитациялашга ўргатиш уларда ҳаётий мослашувчанлик қобилиятини шакллантириш, касбий билим, кўникма ва малакаларни ривожлантиришда муҳим ҳисобланади. Шу ўринда “имитациянинг ўзи нима?”, “Педагогик жараёнларда имитацион вазиятларни қўллаш имкониятлари нима беради?”, “Таълимнинг қайси босқичларида имитацион метод ва технологиялардан фойдаланиш мумкин?” сингари қатор саволларнинг вужудга келиши табиий.

“Имитация” тушунчаси латин тилидан олиниб, *imitatio*, яъни нимагадир ёки кимгадир тақлид қилиш асосида уни ўзида қайта синаб кўриш, қўллаб кўриш ва қўллаш маъноларини билдиради [2]. Илмий изланишлар шуни кўрсатмоқдаки, “имитация” тушунчаси турли соҳаларда қўлланилади. Масалан мусиқа санъатида бирон бир мусиқани ҳиргоя қилиш, нутқни ўстириш бўйича сўз ва ибораларни ўқитувчининг талаффуз этишига ўхшатиб қўллашга ҳаракат қилиш, ижтимоий ҳаётда кимларнингдир ҳатти-ҳаракатлари ёки феъл-атворларига ўхшашга ҳаракат қилиш, менежментда эса раҳбарга ўхшаш, унинг қайсидир

жиҳатларини ўзлашириш сингари ҳолатларда қўлланилиши мумкин. Бу каби мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Таҳлиллар натижасида шуни таъкидлаш жоизки имитация ишлари қўйидаги жараён ва ҳолатларда намоён бўлиши мумкин:

- фаолиятдаги имитация,
- менежментда имитация,
- имитацион моделлаштириш, яъни бирон бир объект ёки жараённинг модели (образини) яратиш,

- инсонлар онгидаги имитация, яъни имитациянинг психологик жиҳатлари. Бу имитация икки кўринишда амалга оширилиши мумкин. Булар онгли имитация ва онгсиз имитация ва ҳ.к.

Имитациянинг шу каби жиҳатларини таълим жараёнида ҳам моҳирона фойдаланиш таълимнинг сифатини оширишга хизмат қилади.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида ҳаётий вазиятларни имитациялаш уларда ҳаётий билим, кўникма, муносабатнинг ривожланишида муҳим рол ўйнайди ва имитация тушунчаси касбий турли соҳаларда турлича фойдаланилади.

Т.Л.Блинова, Е.А.Руденко, М.В.Шустова, Т.А.Шалюгина, Ф.Х.Киргуева, Е.Г.Николаева сингари олимлар томонидан ўқувчиларнинг когнитив қизиқишларини ривожлантиришда ўйинли дидактик имитациялардан фойдаланиш, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий тайёргарлиги жараёнида иродавий характер хусусиятларини шакллантириш бўйича илмий изланишлар олиб борилган ва илмий изланишларида ўрганилган.

Бироқ изланишларда бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларнинг ҳаётий вазиятларни имитациялашига эътибор қаратилмаган. Халқаро малакага эга бўлган бошланғич синф ўқитувчисини тайёрлаш зарурияти XXI-аср ўқитувчисини тайёрлашнинг янги усулларини очиб берадиган гловаллашув жараёнлари билан белгиланади. Ўқитувчининг фаолияти талабаларнинг хусусиятларига, уларнинг тайёргарлик даражасига асосланган бўлиши, ўқув материали стратегик ва тактик режаларни ишлаб чиқишнинг турли босқичларида пухта режалаштирилган бўлиши, ўқув жараёнига бўлажак ўқитувчиларни касбий фаолиятига тақлид қилиш асосида касбий мақсадлар учун интерактив методлар, ахборот технологияларидан фойдаланиш мажмуоси машғулотнинг ўзи амалий кўникмаларни эгаллашни сезиларли даражада кучайтинриши мумкин. Ушбу кўникмалар бошланғич синф ўқитувчиси учун ҳам муҳимдир ва бунинг учун келажакдаги бошланғич синф ўқитувчилари ҳақиқий вазиятларни тақлид қилиш технологиясини ўзлаштиришлари керак.

Ўқитувчилик фаолияти талабаларнинг хусусиятларига, уларнинг тайёргарлик даражасига асосланган бўлиши, ўқув материали стратегик ва тактик режаларни ишлаб чиқишнинг турли босқичларида пухта режалаштирилган бўлиши, ўқув жараёнида бўлажак ўқитувчиларни касбий имитациялаш асосида касбий мақсадлар учун ахборот технологияларидан фойдаланиш машғулотнинг ўзи ва амалий кўникмаларни эгаллашни сезиларли даражада кучайтириши мумкин. Талабалар дарс жараёнида мавзу бўйича берилган топшириқни кетма-кетликда ўрганади. Шунинг учун дарс жараёнида ўқитувчи таълим технологиялари ва методлардан кетма-кетликда аниқ мавзуга асосланган ҳолда фойдаланиши, сифатли ўқитиши ва ушбу кетма-кетликни тушинтира олиши шунинг билан қаторда туғри баҳолай олишини талаб қилади. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларидан таълим технологиялари ва методлардан туғри фойдалана олишлари билан бир қаторда улардан таълим ва ўқитишнинг ривожланиш кетма-кетликларини тушиниш, амалиётда қўллай олиш ҳар бир мавзуда аниқ таълимнинг таркибий қисмларини тушинишини талаб қилади. Демак ҳар бир бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида ахборот технологиялари асосида ҳаётий вазиятларни имитациялаш малакасини ривожлантиришда ўзига хос хусусиятларга эга. Бугунги кунда ахборот технологиялари ривожланган шахсий компьютер орқали ҳар хил ролларни бажариш мумкин. Бунда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг фаолияти ўзгаради. Имитациялаш жараёнида ҳар бир олдинга қўйилган мақсадларга муваффақиятли эришиш учун тегишли босқичларни ташкил этишлари керак бўлади (тайёргарлик босқичи, ўрнатиш босқичи, диалог босқичи, якуний ва кейинги суҳбат).

Фаол ўқитишнинг имитацион ва ноимитацион методлари бўлиб, имитацион (улар ўз навбатида ўйинли - ишбилорманлик ўйинлари, ўйинли лойиҳалаштириш ва ўйинсиз - муайян вазиятларни таҳлил қилиш, вазиятли масалаларни ечиш) - педагогик усуллар ва машғулот ўтказишнинг махсус шакллари. Бундай машғулотда ўқув тарбиявий ва илмий текшириш фаолияти талабаларнинг бўлажак касбий амалий фаолиятларига тақлид қилиш асосида курилади. Ноимитацион – бу методлар ҳақиқий касбий - амалий вазиятлар асосида тузилади [3:37].

Ушбу метод асосида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий педагогик маҳоратини ошириш, уларни ўрганиш, тажриба ўқизиш билан бир қаторда профессионал индивидуал ёки гуруҳ фаолияти контексти қайта ишлаб чиқарилади. Тақлид қилишда гуруҳ талабаларини ҳаётий вазиятларга тайёрлашда ролли ва ташкилий – фаол ўйинлар, педагогик ўйинлар ва тренинглар киради. Бундан ташқари имитация усуллари аниқ вазиятларни, ҳолатларни ўз ичига олади. Талабалар томонидан хилма-хил педагогик ҳаётий вазиятлар тақлид қилиниши мумкин.

Вазиятни имитациялаш олтида асосий компетентни ўз ичига олади: тайёргарлик босқичи, экспериментал вазият (цсенарий), ўрганилаётган муаммо бўйича материал, иштирокчилар, мутахасислар вазият ташкиллаштирувчилари. Тайёргарлик босқичида иштирокчилар аниқ вазият материаллари билан танишадилар, кўрсатмалар берилади, синовдан ўтказилади. Якуний босқичда гуруҳлар билан мунозара ўтказилади, иштирокчилар ва мутахасислар олдида ўз лойиҳасини ёки ўйинда кўриб чиқилган муаммоли вазиятнинг ечимини таклиф қиладилар ва ҳар бир гуруҳ ўз таклифларини ҳимоя қиладилар. Бунда талабаларнинг билимлари, шу билан бир қаторда талабаларнинг аниқ вазиятларни қандай тушуншлари ва ўрганишлари, умумий тушинчалар ёки нотўғри тушунчалар, кўникмаларни ўрганади. Талабалар томонидан берилган вазият хулосалари назарий таҳлил, синтез қилинади ва умумлаштирилиб касбий билимларининг шаклланиш даражаси аниқланади.

Хулоса янги ривожланган давлатда мутахасисларни тайёрлаш мутлоқа янгича яндошувни талаб қилади. Шу сабабдан келиб чиқиб таълим жараёнининг янгича шакллари жорий этиш, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларига қўйиладиган талабалар ва замонавий билим кўникмаларини шакллантириш, уларни касбга тайёрлаш ва ўқитишда имитация катта аҳамиятга эга.

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида ҳаётий вазиятларни имитациялаш жараёнида ўз-ўзига бўлган ишончни орттириш ва ўзини такомиллаштириш мотивациясини ривожлантириш;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида касбий педагогик фаолиятда муҳим бўлган ўзига бўлган иродавий ишончни орттириш;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқитишда имитацион ва ноимитацион методларидан фойдаланиш ва машғулотлар жараёнида ҳаётий вазиятларни ҳал қилишда кейс стади методларидан фойдаланиш;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий маҳоратини оширишда ҳаётий вазиятларни яратиш ва уларни ҳал қилиш усулларини ўргатиш зарур.

Адабиётлар

1. Ш.М.Мирзиёев <https://lex.uz/> O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son; 30.04.2020-y., 06/20/5987/0521-son)

2. Имитация. Электронный ресурс. Материал из Википедии. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

3. Р.А.Мавлянова, Н.Х.Рахманкулова. Бошланғич таълимда инновация (методик қўлланма). – Тошкент, 2007 й. 180 бет. (37 б).

4. Z.I.Xudaybergenova Journal of critical reviews «Technology of training future primary school teachers to imitate real-life situations» 2020